

Sayı : 2

Ekim 1971

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

TARİH ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
İSTANBUL — 1971

LEHİSTAN TATARLARI HAKKINDA BİR RİSÂLE
«RİSÂLE-İ TATAR-I LEH»

M. Tayyib Gökbiğın

Krakovi Jagellon Üniversitesi Kütüphanesinde, muhtelif zamanlarda Polonya'da yerleşmiş; genellikle, Tatar adıyla anılan Türk soyundan halkların tarihine dair ilginç bilgiler veren bir risâle mevcuttur. Değerli Türkolog ve arşivci, kendisi de aslen Karayım Türklerinden olan dostumuz Dr. Abrahamovic'in delâlet ve yardımı ile elde ettiğimiz bu risaleyi, genel Türk tarihi ve medeniyetine bir katkıda bulunması ve XVI. yüzyıl Osmanlı tarihi ve müesseselerine de değinmesi itibarıyla, aynen ve orijinal şekli ile yayınlamak istiyoruz.

Sadece 23 sayfeden ibaret olan bu risâlenin yazarı adını açıklamamış, 965(1557) senesinde Hac seferi esnasında İstanbul'a geldiğini yazarken «بو عبد حقیر» demekle yetinmiştir. Bundan başkaca bir tarih rakamı bulunmadığı gibi, sonunda da telif veya istinsah tarihi sayılabilecek bir kayıt yoktur. Düzgün ve oldukça sade bir ifade ile Lehistan'da, Avrupa'da mevcut Tatarlar hakkında değerli bilgiler vermektedir ki, fac-simile'de yayınlanan muhteviyatı şöylece özetlemek mümkündür.

Risale besmele ile başlamakta, Tanrıya münacât, peygambere selavât ve selâmdan sonra devrini idrâk ettiği Kanûnî Sultan Süleyman'a hayır dualarda bulunmakta, onun elkâbını mutad şekilde belirtmektedir :

اعظم سلاطين اسلام نورالاله في الارض . . . سلطان سلاطين عالم ملك البحرين والبرين
وصاحب الظفر بالنصر سلطان سليمان خان بن سلطان سليم خان دام سلطنته الى اخرالدوران . . .

Risâlenin telif sebebi anlatılırken İstanbul ziyaretinin ve burada görü-

lenlerin tesbiti, ayrıca kendilerinden bazı bilgiler istenmiş olmasının birinci derecede rol oynadığı kayd edilmiştir. Gerçekten, o sıralarda Lehistan'daki Müslümanlar arasında bazılarının Hac'a gidenken İstanbul'a uğrayıp vezirler ve devlet ricâlinden birçoğu ve özellikle Sadrazam Rüstem Paşa tarafından büyük yardım ve iyilikler görmekte olmaları ve onun delâleti ve hayırhahlığı ile bir kaç defa Padişahın huzurlarına da kabul edilmek şerefine nail ve Mekke-i Mükerreme seyahatları için bir yardım da görmüş bulunmaları, memleketlerine döndükten sonra da «لانسان عييدا لاجسان» «fehvasınca gördükleri acâib ve garib şeyleri anlatırken Osmanlı Padişahının kendilerine yaptığı ihsanları, lütûfları her tarafta söylemeleri, ilân etmeleri, risâle yazarken Hac seferine ve İstanbul'u ziyarete karşı büyük bir arzu uyandırmış ve bunun üzerine 1557 de iki arkadaşı ile «Müslüman kimesne için Kâbe-i Şerif'e yüz sürmek ve Peygamberin ravza-ı seniyyesini ziyaret itmekten efdal nimet ve devlet yoktur» diyerek Hac niyetiyle yola çıkmış, birçok badireler atlattıktan sonra İstanbul'a vasıl olmuştur. Gelir gelmez de çektikleri meşekkat büyük bir rahatlık, izzet ve ikbale dönmüştür.

Risâle yazarı şöyle devam ediyor : «Bu şehrin ahalisi fukara ve gurbâya rağbetlerinden nâşi bizleri hânelerine davet edip keyfiyet-i maişetimizden ve bilâd-ı küffarda ikâmetimizden istifsar eder idiler». Bu arada vezirlerden birçoğu kendilerinden yaşadıkları memleketler ahvâli ve Hristiyanların devlet kanunları ile millî adetlerini özet olarak «kâğıtlar üzerinde yâdigâr kalmak için» yazmalarını isteyince onlar da bu isteği yerine getirmek maksadıyla bir müddet bu işle meşgul olmuşlar ve bu esnada «her tâifenin âlimleri hususen sanat-ı hat ve kelâm-ı mahirleri» onlara yardımlarını esirgememişlerdi. Nihayet risâle tamamlanarak Sadrazam Rüstem Paşa'ya takdim edilmiş, o da bunu kabul edip okuduktan sonra Padişaha (Atabe-i Hazret-i Hilâfet-penahîye) arz eylemişti ki anlaşıldığına göre, Kanûnî Sultan Süleyman de «bu mecmua-i hakîraneyi mutalâ-i Âlilerine lâyük ve sezâ» görmüş, kendilerine birçok ihsanlarda bulunduktan başka «her sene taraf-ı devletten surre-i sultanî ve hedâyây-ı hümayûn ile hacc-ı şerife gider kâfileleri intizar idüp» beraber gidilmesi hususunda emir ve işarete bulunmuştu. Risâle yazarı ve arkadaşları bu müjdeyi ve bu inâyeti câna minnet bilerek şükranlarını ifade etmiş ve İstanbul'da bir kaç ay kalmışlardı.

Buraya kadar olan ifadeden, risâlenin bilgi malzemesinin yazara, inşâ ve üslûb ile yazının da İstanbul'daki münşi ve hattatlara aid bulunduğunu anlayabiliyoruz.

Lehistan'dan gelen yazar ve arkadaşları bu birkaç aylık müddet içinde

İstanbul'da bütün câmi ve mescidleri ziyaret etmişlerdir. Bunların sayısını binden fazla gösterirler. O sıralarda inşası bitmiş olan Süleymaniye külliyesinin (nice Medâris-i Âlîye ve İmârât-ı Refiaları) eskilerini gölgede bırakıp unutturduğunu bildirirler. Yazara göre, Padişah bu inşaat için memleketteki bütün mâhir mimarları ve ustaları toplamış, bunlar da geceli gündüzlü çalışarak on beş senede tamamlamışlardır. Câmiin hârikalarından biri de somak [somaki] taşından amudlardır «ki hiç kimse bunlara bahâ biçemez» denilmektedir. Bu câmiî ziyarete gittiklerinde Kuran tefsiri dersine rastlamışlardır ve derhal kendilerine de birer Mushaf verdirerek dersi dinlemişlerdir. Ancak «gönüllerimizde bu fâzıl ve hekîm müderrislere nisbeten bizim âlimliğimizin kâl-lâ şay olduğunu fehm ve mütalaa ider idik» diyerek aczlerini ve bu sâhadaki kifâyetsizliklerini itiraf etmekten de geri kalmamaktadırlar.

Yazar, Lehistan'daki Tatarlar'ın durumlarını, «bir alay ehl-i imânın ahvâlini beyan», etmekle büyük bir hükümdarın mütalaaasına müstahak olacağı düşüncesindedir. Dedelerinin doğudan gelerek, İslâmlar arasında Lehistan denilen ve asıl yerliler tarafından Polya diye adlandırılan memlekette yerleştiklerini kaydettikten sonra bu ülkeyi ve ahalisini anlatmağa başlamaktadır: çok geniş bir sâhaya yayılan bu memleket bir taraftan «Moskov diyarıyla ve diğer taraftan rum padişahı [Osmanlı hükümdarı] vilâyetleriyle mahduddur. Arap tarihlerinde bu memleketin kurucusu «سلاو» [Sclav] bin Yafes» cinsinden olduğunu görmüştür. Ancak yerliler kendilerini eski cengâver bir kavmin neslinden gelmiş sayarlar ve cesaret ve şecâatlerini onlardan tevâriis ittirdiklerine inanırlar.

Bu konuda yazar, Lehliler'in gerçekten savaşlarda «şeci, sâhib-i kamet kaviyü's-savle ve'l harekete» bir kavim olduklarını, bilhassa ata bindikleri zaman İslâmlar gibi heybetli göründüklerini, bu sebeble de devletlerinin asıl harb kuvvetlerinin suvarilerinde olup gerektiğinde bunu 100.000 e çıkarabileceklerini tesbit etmiştir.

Yazar, bundan sonra, ecdadının bu memlekete gelip yerleşmesinin çok eski olmadığını, babasının Lehistan'a «yoldaşları ile gelmiş bir ak sakallu pîri» tanındığını ve onun da, doğudaki asıl yurdlarında geçinemiyerek bu memlekete göçüp geldiklerini hikâye ettiğini nakleder ve kendi düşüncesini de şöylece ekler: «Benim kanim budur ki, bizim Mirzâlar havâkîn-i Et-râk'ın haremelerinde olan hanların mukaddemleri silsilesindendirler ki hanları tahtta ber-karar itmek için âyân-ı devletleriyle maiyetine olarak silâh

ile hanlara muâvenet ve hizmet ider idiler vaktâ ki hanları belâk oldu anlar hem (مان) diyâr-ı garbiyede (غربية) mevâ ve mesken aramaya mecbûr oldular».

Risale müellifi, ayrıca, kendi ecdadının gelmesine kadar o memlekette hiç İslâm ahali oimadığı iddia edilemeyeceğini, zira Cengiz Han ve evlâdlarının (Cuci Han, Batu Han, Toktamış Han) bütün doğu memleketlerine hâkim olduğu sırada Moğol ve Tatar kavimlerinin de İslâmı kabul ile dâr-i İslâma dâhil olduklarını, müteâkiben de bunlardan Cani Bek Hanın Lehli-ler ile yaptığı muharebeler ve sonra barış esnasında Tatar kabilelerinin bir çoğunun bu ülkede yerleştiklerini anlatmaktadır.

Burada zikredilen Cani Bek Hanın XIV. yüzyıl ortalarında Altınordu Devletinde geniş fütühât yaptığı, bu arada kendisinden önceki hanların Azerbaycân'a karşı takip ettikleri yayılma siyasetine sadık kaldığı, Tebriz'de kendi adına para bastırıldığı mâlûmdur. Yine Özbek Han ve Cani Bek Han gibi kuvvetli Altınordu hükümdarları Rusya, Litvanya ve Lehistan'ın hudud böyündeki topraklarına yapılan akınları gelir kaynağı olarak telâkki ettikleri bilinmektedir. Ancak, bu türlü akınlar dışında, Cani Bek Han'ın o devredeki Leh kralı ile yaptığı savaşlar ve müteâkiben de bir barış devresine girdiği yolundaki daha geniş bilgileri bu risâleden öğreniyoruz. Daha sonraki bir hadiseye, Toktamış Han'ın 1395 de Timur'a karşı Terek'de büyük bir mağlûbiyete uğradıktan sonra Lehistan'a kaçtığı hakkındaki Ali Yezdî'nin bir kaydını hatırlarsak, Altınordu hanları ile Lehistan krallığı arasında sonradan kurulan bir dostluk mevcut olduğuna ve buna dayanılarak Tatar kabîlelerinin, Altınordu devletinin inhitata düşmesinden sonra Polonya'da yerleştiğine muhakkak nazarıyla bakılabilir*.

Şu halde daha ziyade XV. yüzyılın birinci yarısında Timur'un Altınordu devletine indirdiği büyük darbeden sonra vukubulmuş göçler ve yerleşmeler bahis konusudur. Risâle yazarı, bu Tatarlar'dan bazılarının zamanla irtidad ederek İslâm dininden döndüklerini ve «yerlüler lisanıyla söylemeğe» başladıklarını teessüfle kaydediyor, ancak Peygamberin rubaniyeti ile bazısının şimdiye kadar dinlerini muhafaza eylediğini, bunlardan çoğunun şehirlerde kendilerine mahsus mahallelerde sâkin olduklarını bildiriyor. Bu Tatarlar'dan başka son zamanlarda gelenlerin yâni «Osmanlı dilince söylüyorlar» diyerek lehce ve şive bakımından da eskilerden ayırmaktadır.

* Bu konuda tafsilâtli bilgi için bak. C. Orhonlu, 'Lipkalar', *Türkiyat Mecmuası*, cild XVI (İstanbul 1971), s. 57-87.

Müellife göre, Timur zamanında fazlaca Tatar kabîlesinin gelip Lehistan'a yerleşmesinin başlıca sebebi, o zamanki Leh kralının Timur'dan kendi düşmanlarına karşı yardım istemesi, Timur'un da birkaç bin yiğit askerini onun imdadına göndermesi ve böylece kralın düşmanlarına galip gelmesidir ki, müteâkiben bunlar kralın ricası üzerine orada yerleşmişler, kendilerine «timar ve kaftan ve emvâl» verilerek refahları sağlanmıştır. İsmi Wit-hod (واطود) olarak zikrettiği bu kralın İslâmlar'ın hâmîsi ve hayırhâhı olduğunu, bu yüzden de o zamana kadar her sene onu anmak için özel bir günde bayram yaptıklarını, ehl-i İslâm olan Tatarlar'ın câmide toplanarak bu krala dua ettiklerini de anlatan yazar, Lehistan'da genellikle kendilerine Tatar adı verildiğini, fakat içlerinden çoğunun «her zaman ehl-i İslâm gözünde hakîr olan kaba Tatarlar'dan» olmadıklarını söyler ve «belki Osmanlılar'ın eslâf-ı kirâmları olan asil pâk tâife-i seçîye-i Selçûkiye bekayâsından» bulduklarını iddia eder. Bu Tatarlar, artık göçebe değildir, yaylak ve otlaklarda dolaşmamaktadırlar. Gerçi, yazara göre, oradaki telâkki, göçebe olmak veya olmamak bakımından bir fark gözetmez, ama, Hıristiyan olmayan Türk aslından olanların hepsi Tatar sayılırlar. Bu münasebetle risâle müellifi, kendileri nasıl hidâyete erişmiş ve doğru yolda iseler, orada yaşayan Lehliler'in de Tanrı tarafına kalblerine iman nurunun aşılmasını, hidâyet nasib eylesini, hak dinine gelmelerini dilemektedir. Ona göre, eğer Padişah oraya «birkaç hikmet-şîâr vâızlar gönderse idi elbette ol memâlik ahâlisinin ekseri nûr-ı İslâm ile münevver ve din-i mübin... ile müşerref olur idiler» ve bu takdirde Padişahın haremine güzel yüzlü odalıklar ve Vezir-i Âzama güzel câriyeler gelecekti. Zira Leh kadınları güzel ve iyi geçimli idiler.

Seleflerinin Lehliler'den her zaman iyi muamele gördüklerini ve kralların bîmayesi sâyesinde âsude bir hayat yaşadıklarını, gerçi her zaman asil memleketlerini ve orada «şîâr-ı İslâm ve rûsûm-ı âbâ ve ecdâd»ı iştîyakla arzu ederlerse de, yine de Allah'ın takdir ve hikmetine rızâ gösterip yaşayışlarından hoşnud olduklarını söyleyen yazar, kendi zamanında (XVI. yüzyıl ortaları) durumlarının değiştiğini, Lehliler'in memleketleri yararına hizmet ettikleri ve onların mâiyetlerinde buldukları halde, bu fedakârlıklarının karşılığını görmediklerini, hattâ «rical ve âyân-ı devletleri tarafından çok sitem ve zulümler» çektiklerini, bunu hakkıyla anlatmanın ise herkesi hayrete düşüreceğini bildirmekte, «İnşa'llah bilâhare amellerinin cezası olarak gayret-i İlâhi zuhur idecektir» demekte, eğer bu zulümlerin arkası kesilmezse Tatarlar'ın Lebistan'dan ayrılmaya mecbur olarak Osmanlı Padişahının ülkesine göçüp sığınacaklarını ilâve etmektedir.

Yazar, bundan sonra, İstanbul'da gördükleri muazzam camiler, göz alıcı kubbeleri ve minâreleri ile kendi mütevâzi mescidlerini mukayeseye çalışmaktadır. Rumeli'nin bazı köylerinde mevcut olduğu gibi Lehistan'daki mescidlerde «ağaçtan yapılmış aşağı ve küçük, minaresiz, imâretsiz» mabedlerdir. Bununla beraber büyük şehirlerde, ezcümle o memleketin payitahtı olan şehirde (Krakovi) ve diğerlerinde büyük mescidler vardı. Tatarlar'ın kesif olarak bulunduğu büyük şehirleri şöyle tesmiye etmektedir: Kırk Tatar (قرب تاتار) Vakaa (واقعا) (?) Yenişehir (نئی شهر) [belki Varşova], Türk, Türk (تورک) (?) Bunların bugün hangi şehirler olduğunu tesbit etmek oldukça güç olsa gerektir. Bütün bu yerlerdeki küçük, büyük mescidlerin sayısını yüz olarak hesaplamaktadır. Ezan oradaki mescidlerin önünde okunmakta, bazı yerlerde ise namazdan önce dindaşlardan birisi bütün sokakları dolaşip yüksek sesle halkı mescide davet etmektedir. Bu âdetin Anadolu'da da mevcut olup olmadığını sorduğu zaman, İstanbul'da kendisine, bunun şeriata aykırı bulunması sebebiyle böyle adet yoktur cevabını vermişlerdir. Ancak yazara göre, Lehistan'da bu usulü haklı gösteren bir sebep vardır: «Ol şehirlerde salt birer mescid olduğundan müezzinlerin avazı şehirlerin cümle mahallelerine yetişmiyor ve ehl-i İslâm ise şehrin her mahallelerine dağılmışlardır». Diğer yandan, oradaki mescidlerde kadınlar için ayrı bir oda gibi mahsus bir yer de vardır.

Lehistan'da o zaman gelişi güzel mescid yapmak mümkün değildi ve devlet tarafından müsâade olunmak lâzımdı. Bu izin, ancak şehirlerin Müslümanlar'la sakin mahallesinde bina etmek için veriliyordu. Bununla beraber, yazar, o sıradaki kralın her dine karşı seyyânen muâmele ettiğini ve kendilerini de sevdiği için imkânlarının biraz fazla olduğunu da söylemekten geri kalmıyor. O devirde Polonya kralı Yagellon hanedanından II. Sigismund August idi ve Osmanlı Devleti ile münasebetleri çok iyi idi. 1548 de babasının yerine tahta çıkan ve Osmanlı padişahı Kanunî Sultan Süleyman ve hattâ Haseki Hürrem Sultan tarafından kendisine tebrik mektupları gönderilen kral, babasının dostluk siyâsetini izleyeceğini temin etmekte idi (tafsilât için bak, Nimet Taşkiran, Haseki Hürrem Sultan'ın Polonya Arşivindeki İki Mektubu hakkında, *Haseki Tıp Bülteni*, cild, 8, sayı 4). Bu bakımdan risâlede verilen bilgi tarihî gerçeğe uymaktadır.

Bundan sonra yazar, mescidlerin, İstanbul'dakiler gibi, hazîreleri olduğunu, ancak kitâbeli mezar taşları bulunmadığını, diğer dinlerden olan zevcelerinin (Hiristiyan, Musevî) ve onların akrabalarının Müslümanlar mezarlığında defn edilmediklerini kayd etmekte, diğer İslâm memleketlerinden

imamlar davet etmeğe devlet tarafından mezun olduklarını ve bu sebeble her tanınmış mescidde Kırım'dan veya Kazan'dan bir imam celb edilmiş bulunduğunu, bunların ücretlerinin kendileri tarafından verildiğini, bu imamların ayrıca çocuklarının tâlim ve terbiyesi ile de meşgul olduklarını bildirmektedir.

Lehistan'daki Tatarlar, risâlenin anlattığı üzere, Mengli Giray Han ile Lehistan arasındaki mücadeleler esnâsında çok güç zamanlar yaşamışlardır. O devirdeki olayları ihtiyarlardan öğrenen müellif, husumetin birçok seneler sürdüğünü, mescidlerinin imamsız kaldığını kaydetmekte «Ol eyyamda bizim dindaşlarımız çok sitem ve zahmetler çekmişlerdir, hatta ki memâlik-i İslâm'dan gelen elçiler ve gayri kimesne habse ilka olunub enva'-i kahır ve zulûm çeker imişler» demektedir. Bilindiği gibi, Kırım Hanı Mengli Giray, Moskova ile dostluk siyâseti izlemekte, «Çardan çok hakaret ve zulûm» gören Leh kralına karşı o da düşmanca davranıyordu.

Yazar, daha sonra, tekrar imam meselesine temas etmekte, onlara umumiyetle Molla denildiğini, Osmanlı ülkesi ile olan mesafenin uzaklığı yüzünden, Padişahın oraya Osmanlı âlimlerinden kendilerine din ve diyâneti hakkıyla öğretebilecek kimseyi gönderemediğini söylemekte ve şöyle devam etmektedir: «Bizler bu cihâlette iken nûr-ı İslâm bizlerde karanlû olduğu için ve kendimiz sâir Müslümanlar nazarında küffar gibi olduğumuz için bize ta'n eylemek yolsuzdur eğer... bizde mektebler olasalar idi ol surette evlâdımız Arabî ve Osmanlı dilini bilüb sâir ulûm-ı diniyyeyi öğrenebilirler idi».

Lehistan'ın birkaç vilâyet olduğu, Tatarlar'ın en büyük vilâyette ikâmet ettikleri, kral kendi bölgelerine geldiği vakit, hepsinin âdetleri üzere silâhlanıp ata binerek onu karşıladıkları, Tatar beylerini huzuruna davet edip bütün halkın huzurunda onları medh edip «Ben anların dinlerini ve kendilerini seviyorum zîra ki anların dinleri ve şeriatları hâlis ve pâkır» dediğini, fakat, bu sözlerin diğer devlet büyüklerinin hoşuna gitmeyerek aralarında aleyhte konuştukları kaydedildikten sonra bu Tatarlar'ın sipahî asker olarak hizmette buldukları, ayrı zâbitleri bulunduğu, son zamanlarda komşu devletlerle vuku bulan savaşlarda hiç bir kayıp vermeden döndükleri belirtilmekte «bunlar sipâhîleri en güzîde asker ad iderler... süvâriden gayri askeri orada bilmezler çünkü anların nîzâmında her bir şahıs hizmet-i askeriyede bulunmak lâzımdır» denmektedir. Yazarın kanaatine göre, Leh kralı ile Osmanlı Devletinin münâsebetleri daha sık ve daha iyi olsa, İslâm dini

oralara «zâhir ve gâlib» olurdu. Çünkü, «müşahedemiz olmuştur ki müşriklerin sâir mezhepleri ibtidâ pek az olub giderek oranın ahalisinin cümlesi arasında pâyidar oldu». O halde hak dinin orada yayılmaması için sebep yoktur «ilâ-ı Kelimetullah için envâ-ı kolaylıklar Lehistan'da olan gibi hiç bir memlekette bulunmaz» düşüncesini ortaya atmaktadır. Tatar sipahilerine Lehistan'da verilen timarlar, gördükleri askerî hizmet ve yararlıkları için kral tarafından tevcih edilmiştir ve yerlilere verilen timarların tasarruf şekli gibidir, bunlar da her türlü vergi ve tekâliften muaf bulunurlardı. Ancak, şehirlerde oturan ve timarları olmayan Tatarlar yaptıkları sanatlar ve kazançları karşılığında muayyen bir vergi vermeğe mecbur idiler. Bu gibilerin ekserisi sahtiyan işlemek ve bostan ekmek, alış verişi etmek ve arabacılık ile geçinirlerdi. Aralarında ticaret ile meşgul olan yoktu. Sâdece Kırım hududunda ikâmet edenlerden bazı arabacılar Kırım'dan çeşitli Türk emtiası, meselâ kumaş, bez, yağlıklar, peşkirler ve kemerler getirip soydaşlarına ve başkalarına satmakta idiler. Bu kazançlarından da hazineye hiç vergi ödemezlerdi. Risâleye göre o tarihte Lehistan'da yaşayan Tatarlar'ın yekûnu 200.000 nüfustu. Çoğu şehirlerde Tatar mahallesi denilen mahallelerde sâkin idiler.

Bunlar Kur'an-ı Kerim'i okuyup anlayamıyorlar (fehmi edemiyorlar) ve diğer Türk ve İslâm memleketlerinde konuşmaya da muktedir olamıyorlardı. Hacca giderken Arapça bilenler ile seyahat etmekte idiler, bu esnada İstanbul'a da geliyorlardı ki, bunları elbiselerinden tanımak mümkündü. Risâlenin yazarı, burada bazı evlerde onlara rastlamıştı. Kendisinin geldiğini duyunca ziyaretine de gelmişlerdi. Bunlar «tâife-i mel'üne» dediği Yahudiler ile asla münasebette bulunmazlar ve ihtilât etmezler idi. Halbuki bu Yahudiler, yazara göre, «envâ-ı haramzadelikler ile altun ve gümüşü çeküb kendilerine alıyorlar ehl-i İslâm fukarası ise şeriat-ı nebevîyede halkı aldatmak haram olduğu ecilden günlük rızkını zahmet ve meşekkat ile kesb itmeğe mecburlardır». Dileği ve samimî arzusu, bütün yer yüzü memleketlerinin yakın bir zamanda Osmanlı Padişahının tasarruf ve hükmü altına girmesidir. Zira, büyük halifeler devrindeki din, İslâm milletinin revnakı, mülk ve devletin behcetî ancak şimdiki Osmanlı padişahının mutlu gününde tekrar gerçekleşebilirdi. Bâhusus, son zamanlarda onun kudreti küffar memleketinde bir çok ülkeleri teshir ve fethe muktedir olmuştu ki, Lehistan'ın büyük ve zengin bir memleket olması ve «tabiat-ı arzdan gelen âbâd ve ferâvanlığı» bulunması dolayısıyla burayı fethe de adetâ teşvik etmektedir.

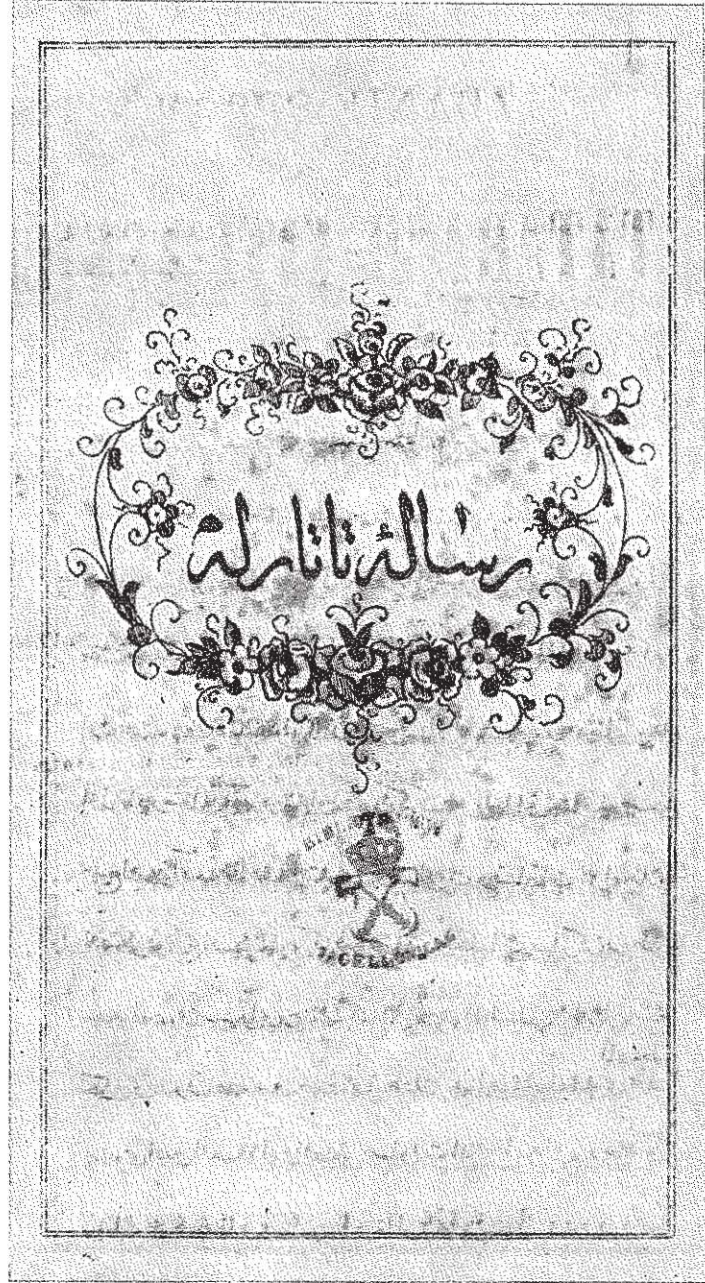
Bu risâlenin bu konudaki görüşleri, ister istemez, daha sonraki geliş-

meleri, bu arada, Sokullu Mehmed Paşa devrindeki Lehistan kralı seçimi meselesinde Osmanlı devletinin tutumunu ve azimli kararını, XVII. yüzyıldaki Lehistan ile zaman zaman vukubulan ihtilâf ve savaşları ve bu ilişkilerde Lehistan'daki Müslüman Tatarlar'ın herhangi bir suretle etkisi olup olmadığını hatıra getirmektedir. Nitekim, risâlede, bundan sonra temas edilen bazı meseleler bu bakımdan oldukça düşündürücü niteliktedir. Şehirlerdeki Tatarlar'ın geçim sıkıntısı içinde buldukları, evlerinde yeterince eşyaları olmadığı, «ol biçârelerin karıları inekler ve koyunlar ve keçilere bakarak» «küçük bostanlarında sebzeler yetiştirüb satmakla bu güçlükleri azalttıkları o sırada bu memlekete gelen Padişahın elçisi Tatarlar'ın yaşayışını bizzat görmek isteyerek bazı Tatar evlerine gittiğinde» şehirlerin güzelliğine ve âyân-ı devletin isrâfât ve tekellüfâtına nispetle ekser Tatar evlerinin bu kadar fakir ve ihtiyaçta olduklarını gördüğünde hayret ve taaccübe düşdüğü» oldukça ilginç müşahedelerdir. Buna karşılık köylerde timara mâlik Tatarlar şehirlerdeki nispetle daha iyi ve bol bir geçim içindedirler. Toprak satın almak ve buna benzer işlerde kiralığın diğer reayası gibi kadı hükmüne tâbidirler.

Yazar, bundan sonra evlenme meselesine de değinmektedir. Lehliler'in, zengin de olsalar bir zevce sahibi olduklarını, kendilerinin Müslümanlar arasında zevce bulmanın güçlüğüne, bu yüzden Hristiyanlar ile evlendiğini, zâten İslâm dinine göre bir «nasrâniye» ile tezevvüc etmenin haram olmadığını kaydettikten sonra, bu türlü zevcelerin lâkablarının Müslümanlara intikal ettiğini, zira Frengistan diyârında her soyun mesebce bir lâkabı bulunduğunu, Altınordu Tatarlar'ında böyle bir usulün mevcudiyeti ve bu lâkablar ile herkesin birbirinden tefrik ve temyiz edildiğini bildirmektedir. Kralın emri ile «halk hesabının defteri» yazıldığı, yâni nüfus tahriri yapıldığı zaman herkes bu soy isimleri altında deftere kaydedilmekte, Tatarlar ise ekseriyâ Arabca kaidesine göre babalarının ismine bir nisbet edatı eklenmek suretiyle yazılmakta ve böylece bir lâkab ile mülâkkab olmakta idi. Ancak, o zamana kadar «ordulu lâkabını», yâni Altınordu devrinden kalma soy adlarını muhafaza etmişlerdi. Bazıları ise tezevvüc ettikleri Hristiyan kadınlarının lâkablarını almışlardır. Bununla beraber isimler bütün Müslüman Tatarlar'da İslâm adları idi. Risâlenin sonlarına doğru, yazar, o tarihlerde Lehistan'da bâzı fesad sahiblerinin tahriki ile bir kısım müdafaa bakımından zaif Osmanlı memleketlerine saldırmak istenildiği zaman, kralın bu hareketi durdurduğunu, Osmanlı devletinin büyük padişahına «benim dostumdur» dediğini, Müslümanlar'ın kralın bu cevabından son derecede mahzuz olduklarını belirttikten sonra aynen şöyle yazmaktadır: «kadîmü'l ey-

yamda Zülkarneyn'den halk korktuğu gibi bu asırda padişahın isminden cümle düşmanlar korkuyorlar zira ki yer yüzünde hiç bir asker anın gâzilerine karşı duramaz maşruk ve magribde Sultan-ı Rum'un serdarlarına nam ve şan ve zafer ve nusretleri meşhurdur ki her bir seferlerden galebe ve nusret ile dönerler».

Risâle, Padişahın iltifat ve merhametinden nasibedar olmak ve hareket etmek üzere olan Hac kafilesine katılmak ümidini izhâr ederek ve buna benzer dua ve temennilerde bulunularak nihayet bulmaktadır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حمدی سده اول الفقه ذوالجلال اور زینہ اولسون کہ بزی دین حق ازلی
 سمتہ صدایت ایلدی و بز نعمت طویل اسلامی عطا ایلدی که
 اول نعمته جمله طراپقا از لادن دعوت اولفش لبرور و ثنای بیعد
 اول قاد و متعالی اور زینہ اولسون که کند و الطاق شامله جسیق
 هیچ امر بی آمده اقامه ایلدی و صلوات و تسلیات اول خلافت
 افضل و وقع انسانک مرکز فهو صانی و تقبلات مبارکه نکه طور
 سداسی و اسرار حقیق کتافی و عوام لسانی ابله کلمه منیع
 حکم و معرف و معدد صفا و سعادت نبیا صاحب لهادی محمد
 صادی اصل المعال و الطغی سلوات الالهیه اوردینه و
 و انک ال باصفا و صاب باس فالرینه اولسون و درو دعوات

معراج نصیبات او، اعظم سلاطین اسلام نورالاله فی ارضیه یعنی
 حسین سلطان سلاطین عالمه لك البحرین والهرین وصاحب لظهور
 دولت و سلطان سلیمان خان بن سلطان سلیم خان دلم سلطان عالی
 احتیاجت و ازینها و لسون سبب تالیف رساله
 رم بطرفه و اول سلطان لك بعده یعنی ارضیه مقدسه به تربیت اتنا
 در سعادت و عزت و عقیبه علمه و بر او ایمانند چو حق ذواتك
 وزیر اعظم رسام پشایك انعام و احسان بی نظیره لندن حصه با
 تیشله و اول وزیر روشن ضمیرك حسن تربیه و تعریفه بر قاج
 كه پادشاه اسکندرشان فریدون لسان خوشه و ان عدالت
 حاتم عطاوت کفصر و شجاعت دار الحکومت حضور لامع النور لربنده
 و سایر مهابت فریده شول دولتیه مسعود اول و قطرتك علاوه کرم بی
 ناپه شاهانه لری عیادتند اول فخر لری مکه مکره و فریده امداد
 اولفت در جناب و زایه لعاشین کون بلون اول سلطان تنظیم اتنا
 عمر و دولت و اقبال و شوکتی زیاد و مضاعفا طبعه اول مسلما
 به در زبانت بیت الله و وطنیه و دیند کلن زده الانسان عیب الاحصان
 سرچینجه اول سلطان الله الامینك و ابنت و مروت تام لری بقره
 ارباب الم امداد و نظیره خوان و مریه نور و لری عیادت و غیره

وحق بجان کند و خلفه سنه الفاضله ایندوکی عطا با و مواهبی اشتهار
 و اعلان ایدر ایدر ایدر بوی مخصوص بوجوهی هر چه شریف سفرینه شوق نام
 پیدا اقلدی زیرا که مسلمان گشته اینچون کعبه شریفه بوز سوره ک
 و پیغمبرش روضه سنه زیارت اتمکدن افضل نعمت و دولت بوقدر
 پس بو عبدحقیر سنه ۹۶۵ هجره سنه هابگی گسنه ایلمه همراه اوله رق
 حج شریف سفرینه چیویا ثنائی طریقده مالک و نکده کچرکن خصوصاً
 دکر اوزرغده کبدرکن نیجه و قایم غریبه بوز کوستردی ایشته لیکن الصبر
 مفتاح الفرج مقال حکمت اشتمالی اوزره مشقت و محنت له صبر
 جبل ایدوب بالاخره فضل باری دن استانرد دولت علیه اولان
 شوره قسط طیبیه و یعنی استانبولی کورد کزده بلا و مشقلمه دو
 و لیکن مبدل اولندی بو شهرک اهل البسی ققرا و غیره پاره رعیت
 ناشی زلمی خانه رینه دعوت ایدوب کیفیت معبشقر دن و بلاد
 کفاره اقامتقر دن استفسار ایدر ایدر بلر حتی وزرک نظام دن جوق
 دولت کرام بوجوه لر دن کاغذ لر اوزرغده با دکار قالمق ایچون کن
 اولدیمز منکک الحوائی عیان و مبان کفاره اولان قرانین دون
 و رسم طیه لر عزی اختصار اوزره بیانی ایلله تعبر ایتمیزی مراد ایند
 مراد شریف لر بنه امتنا الاجاب و بله العزتک امداد ببله بر تالیح ایام

تلو تندر بونك ايله اشتغالز انا سنده صرھا ائنه نك عام لوی خمو
 صنعت خط و انا ماهر لری زه امداد لری دینغ ایترا اید پلر و بقید
 اوسج بو شغلی بعد الانما جناب وزیر اعظم رستم پاشا وفقه الله
 بحیه و پشاه ما تعاقب الدلیل و الاسل حضرت لری نك حبه سعادت لری نه
 رفیع و تقدیم ایتنگزده اول وزیر قدرتان و خدمت شناس هر بر
 نفع عام اولان کار خیر ایجابی ایلر و لقیه رهبر و معین اولد یغندن
 بو حقیر لک رساله سنی قبوله تنزل ایدوب و بعد المطالعه عتیه
 حضرت خلافتینا صی به عرض ایتکله اول ذات هابون معالینما
 خطوب و ولت و امور ملت ایله اشتغال انا سنده بجزعه حقیر
 مطالعه عالییه لرینه لایق و سزا کوروب بعد هبو ناچیز لک باغ
 امان لرینی رشحات لخصا لری له اقامنه وار وادن علاوه هرسته طر
 دولت لرندن صرط سلطان و عهد ایای هابون ایلر مع شریفه کیم
 قافله بی انظار ایدوب مما کتمر خصوص صنده ملحم شاهانه لرند
 اشاره عالی لری ایلر لخصان بیرون پلر لری و خفی بو خصوص معض
 سعادت بیلوب و بی عنایت هابون لری نه از دل و جان تشکر ایدوب
 دارالملک روم ده بر قلیج آتی انا صر انا سنده نه قدر جو امع شریفه
 و مساجد لطیفه قنطنطینیه بی زبانت ایلر نا کلام حود اولد و

اول جوامع رفیعه و مساجد مالیه مذکور ناک عددی کچه بیکدن ارتق
در لیکن سلطان به صرک حال ابو یقین لوده بناسنی تمام انمش بیامی بجه
مدارس مالیه و عمارات رفیعه لری ایله ما تقدم لری ایجا وانسا ایتند
شویله که پادشاه عدس لیک بناسنی ایچون ملک لرنده اولان جمله ما ص
مهار لری و اوستا و بنا لری ایچیم ایدوب وانلر کمال سعی ایله عمل ایدوب
ایقین اون بی سنه ده بناسنی تمام انمش در و شویله که جامع مذکور
بر یوکسک تپه اوزرنده پایلوب قبه سی جامع ایاصوفیه قبه سندن ی
درایع یوکسک در و جامع مذکور ک جمله عیایا تندن نایاب سماق طلا
عمود لری و کلهچیم اکا باینا کور بیلز دیر برزی اول صیبا شریفک
کتور کله نده قفسه قران در سنه راست کلوب همان بزه صحیف شریف
و بره یلر زرد روی کلوب کولک لرنده بو فاضل و حکیم مدرس لره
بزم مالک کور کالاشی اولدی یقین فهم و مطالعه ایدراییدک حق بصدان نون ای
اول پادشاه عالیجاهک عنان چتر لرنه کوره دنیا و آخرتده حیرت خور
کر چه جور ساله ده چوق سبوان و خطا لری واقع اولوب عموما بیچ
منقله کویض و صاویه بر سلطان عظیم الشان مطالعده سنه
ککل ایسه ده ایقین بر فاندن می اوله بیلور بعضی بر الای اصل ایما نکل
بیان ایدر که انلر اوله بره یارده مسکن دوزتر کور او واده پکن آنک سنه

نه تا سلام مضروب اولمشدر و من الله اعانة والوجه ^{بزرگ} سلام
 مشرفون ^{لرد} گنگو باسکن ایدن مملکت مامل سلام بپسندد لسان در لر وید
 آن بولسه تشبیه ابد لر و بو مملکت بان حوقی صابره مستغنا بر طرفین
 مستقو دیار بیلده و بکر اولمقدن رو رو بادشاه اولمقدن بیلده و در
 عرب تار بیلن زده بو مملکت ان موسی و مملکت بون بامت جفستندن اولد ^{عنی}
 کویاشدر اما او بر لر کزده لرینی بر تهمی چکنار طائفه نك بقایا ^{سندن}
 عداید لر کزده و عملر نیجه شجاعت و قوت لر دن بونلره تواریت اقلمشدر
 فی الواقع اهل لر چکنکرده نتیج صاحب قمت و قوی السور و الحركه
 طائفه در لر علی الخصوص آنده بزرگ ایسه اهلا اسلام کبی مھیب کور نور
 بنا برین دولت نیک قوه خریبه سی سوار بیلر نده در کزده وقت حاجتده بون
 بیك نفر ما بلاع اید لر و بو عسا کونند و لر می چکنکه ده مفید بک و نظر ظن ایله ^{لر}
 و بزیم حلقه بو یواره طوب بسکن دیو نیمه بک حوقی زمان ککش و کدر بونو پایا
 بو سکنه اولد مشربله ککش بر آق صفا الو بوی طائفه ایدنی کز بر طائفه ^{عنی}
 مشرفه کی وحت سز معیت ندن بیز و لور س بیز اکنه کویوب کله بیلر
 با بامه حکاست ایدر ایش بوزقم بود که بوز صیر زلم نی خوا بون از آکلان ^{مرا}
 اولان خا نلر ای مقده لر ی سلسله سفین در که خا نلر ز تختده بر قرانلر
 ایچون انبیا ن دولت لر بیله معیتده اوله رق سلاح انا هخا نلر معاونت

و خدمت ابد را بدیدلر و قما که خانلری مهلاک اولدی انلرم دیار غریبه ده ماکی
 و سکن اراپه میجور اولدیلر بل اوعه هر لوه دلک زبرد پارمزد و اصل اسلام
 بوق ایدی دیمک صوابدن بیعدد زبرد که جمله عالمه چکنر خانک و انک اول
 جوجیک و انک اولی با تونک و جوجی نسلندن توقنامش خانک چکنر
 معلومد که جمله ربووی انک تحت فرمانلورینکله و بیا اوله او ان سعاد
 اللهک توقیفی رهبر اولوب طائفه مغول و تاتار قبول اسلام ابله داخل
 دار اسلام اولدیلر انک صکره جانی بک غایت متقی و دیندار بزخازی
 مجاهد خان اولغله قبضه تصرفه الفش مالک و قوی نلک عومما اسلامه
 کلته چالشریب بیخیه دفعه له او زربنه سفر ایتدی و چوق غارت و خسار
 سکره له قولما ابله صلح ایتدی خلال بخار به ده تاتار قبا ایلدن بیخیه کروه دخی
 منکند قوطن ایشلردر و جیفکه بعضیلری دینلرندن ان تادا ایدوبلا و بر لور
 سوطیه باشلدیلر کنر ریحانت حضرت رسالت پناهی نلک امداد ابله شهید به
 بعضیلری دینلری حفظ ایدوبورلر و اکثری اهل شهر اولوب مخصوص محله
 دور بودلر و سبیدن الحال او زاده مسلمانلرک پلکانی همی ایتی بالوره
 اولدی او زره بو یاقین لوده او و ایه کوجوب ولدانلری عثمانلور و بیخیه سولتور
 کن اکثری اهل شهر اولمنده کلاش اور سبیبی بودر که اهل امیر شتار ایلدن
 کدور و نملرینه قار شول امداد طلبلر تکده امیر دخی کند و عساکر منصوره
 سنلر

بر قاصد بیگ بهادر و عسکرانتقا با یدوب آکا آمد از کوند رشدر بو نظر لیلو
 دشمن لرینه نائب اولد قدن مسکوه قرالک رحبا سبله اود باره قانوب
 و قرالک انوع لطف و احساننی نایل اوله ورق و هر کس نشان میخداشته کوره
 نیا و وقتان و اموال الهی ورق رفاهیت بلش بیاید اول قرالک که اصل اسلامک
 ملا و قندی ایدی اسمی و طار ایدی و انک ذکر یو ایامه چه با قیدر شو یله
 که هر سینه آتی با و انک ایچون ریوم مخصوصه عید ایدر لر و او ز الو اصل
 اسلام اولی کونده مسجد جمع اولوب و انک اسمنی ذکر ایدوب دعا ایدر
 و اود با و اهل بی نبوی اسرعام تا تاریخه تشبیه ایدر لر کچه نرم اکثر منصر
 وقت اصل اسلام کوننده مقبره اولن خاناتا تار لردن اولیوب بلکه عتبات اولور
 اسلاق و املری اولان اصل بالک طائفه شیعیه سلجوقیه بقا یا سندن دور
 بز کویجه اوله ورق صحرالرده سرگردان کونمز بلکه او والده کویجه اولوق و اولوق
 بر در اما اوله ایسه ده دین شریک اولیا نلر کجمله سنی تا تاریخه تشبیه ایدر لر
 بز ایسه بیینا صلی الله علیه و سلم نلر الفقیر خیزی دید کینه بناه صر ایم
 اسلام ایله افتخار و توفیق ربیله عالمینه شکر ایتدن خالی دکالرز حق سبحانه
 و تعالی اصل اسلام صدایت ایتد کور صراط مستقیم اوزونینه انلر کهم قایلنر
 نور ایمان ایلر منور ایدوب صدایت ایلیمه و اصل اسلام خذلان قیوم اول
 جمله نلر ایلر کرمه صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین
 اکا و صفا اوله

اگر پادشاه اعظم حضرت علی و زبیه بر قاجح حکمت شعار واعظ لکوندر سه
 ایدی البته اول مالک اصالیسیک اکثری نور اسلام ایله نور و درین ^{مبین}
 و شیخ سید المرسلین ایله مشرق اولدایدر اول صورتده حرم پادشاهی
 خوب رو و طه لک لرد وزیر اعظم حضرت زبیه جواری حسنه فوق المأمول
 کله ایدی زیرا که لاله لردک ناسی هر پرده کوزل هر پرده حسن معیشت ایله
 مشهور لرد بزم سلطانین لعل و نون کال احترام ایله مقبول و قرال ^{نیله}
 اسوده لحوال اولد قلردن پاشی کجه هر وقت اصل مملکت لریه و او زاده او
 شعار اسلام و رسوم ابا و اجداد عظام لریه اشتیاقده ایدی پرایسه ده
 کند و معیشت لردن خوشنود اولوب الله لک تقدیر و حکم ^{سیر} محسن رعنا کو
 ایدیلر لیکن بو عصر لرد بزم معیشت لرد دیکر کون اولدی که انارک مملکت لری
 فائده سی ایچون انرا ایله معینده ایند کون خدمت و سعادت لردن مقابله سنه
 رجال و اعیان د ولت لری ملر فوندن چوق ستم و ظلم لرد چکرز و اول ظلم لری
 کما صوحه بیان انک ولی نمن لری بزی حیرته القا ایدر ظنیله قلم حقیق ایزر
 اولد ایله عدالت سنر لک لری بنی تعبیر دن ابا اید بوز انشاء الله بالانزه عمل ^{لری ناک}
 جزاسی و له بق غیرت الهی ظهور ایدر جکد و یا بو ظلم لرد منقطع اولمز اینده
 اصل اساتم اولد یار دن چتمیه مجبور اولوب پادشاه اعظم حضرت علی ^{نک}
 مالک حسنه و انزل لریه کوجوب کله جان لرد زیرا که پادشاه عصر حضرت علی

جمله آل عثمان سلاطینند که قدر ماورعظمه بی شکره کتور ملک ایله سرافراز
 و در لوبلر و منشور اولان است محمد بن منصور حسنه و صحت و حیات ایله سلاطین
 عام بینه مبناء و ممتازند که نیت خالصه ایله عزیمت و عجز اولد قده
 جناب حقدن مؤید اولد رقی حیات و غیرت ایله رقی مقصود بینه پیشو
 دفع مالک ایله رقی مقصود و مقصود و کور و هر کور استانه علیه جوامع شهر
 کور ملک شرفی نائل اولدی ایسه آکیزه رسید لری توفیق و توفیق
 بیلد ملک پک کوچ اوله جقدر کویا که قمر کاغده و قمر دن و الفاظ قلبه
 اولان مناری مقبره قدن با اید یورلر جو سیدین بور سالد ده تقصیل
 اوزن پاز می قابل کلدو زیرا که بولده اولان جوامع اطینتک قیه لری
 ایله انه پیشور و ساره لری اوج ساریم چوقوب خضر نده ساریم اولور
 ان کوزل کا ایستکی انواع حسن و صفاهن عکس قمر دن و رواق و حیا
 بساطین زینتدن زیاده زینت و فرج کتور و زنده و راهه ایسه روم ایل
 بعضی بیلر نده موجود اولدغی کجی غلجه دن یا پاشن اشقه و کوچیک سنا
 و عمارت سز مسجید لردن غیر لری بر صمد سز بوقند لکن اوله ایسه ده هر
 پر صمد شهرده از جمله اول ملکک پای قمتی اولان شهرده و قرق تا تارده
 و یاقه ده و یکی شهرده و ترکده و غیر لری شهر لده بولک مسجید لردن وارده
 بولورک بعضی شهرده اولان کوچیک مسجید حساب اولد قده

بوزدن زیادہ اولمورد اذان مسجدك او كنده او قلور و بعض برلوه
 بو خصم و صده بر حبه عادت واردر كه قبل الصلاه زور دیندا شلمزك
 بری جمله سوا قلمری طو لاشوب بلند او ز ابله خالق مسجد دعوت ابد
 اولمور عادتی بن هیچ برده كو ایتم و هر نه قدر دیار نا طولی ده بو نوع
 مسجد دعوت بوقیدر و بویلاستخار و استغفا ایندكده جمله سی
 مستحق التول اولمورق بو عادت شریعت نبویه به مخالف اولدغندن دیار
 اسلامده موقوفه در و بوب جواب و پر و ابد بلر بنویلمکجه بو عادتق بو
 ابله ایدر که جمله مسلمانلر مسجد کلمه لر بنه باعشا اولر و یا که نماز و
 کعبه کلمه لر که بولمخو معنی بار کفار صق صق واقع اولبور زیرا که اول
 صالت بر مسجد اولدغندن مؤذن لرک او ازی شهرلر جمله عمله لر بنه
 و اصل اسلامه ایسه شهرلر صرمله لر بنه داخلشدر دیار اسلام شهرلری
 ایسی باشقه برده در که انده صرمله ده اقل بر مسجد بولنور و او واده کی
 قادر اینچون بر اولم کی مخصوص پرواز در که او و ابرو کک لر که بر نزلر زیرا که
 اولر و عورتلر بر پرده نماز اتمک حرامدر که انده ایسه مذکور مؤمنن بلایر
 بریده عبادت ایدر و هر اولده مسجد لر تراچ موافقندن خالی دکلدن
 زیرا که اولاد دولت طرفندن مخصوص اذن معرکبیدن مسجد باقی ممکن
 و ثانیاً اصل اسلامک عددی از اولدغندن حتی بر کوچک عبادت خانده

بتاسی

کلدر

یا پدیه قدرت لی ہو قدر او پله اہسہ استانہ علیہ جوہر کی مسلجہ
 عظام یا پتی پیچہ منصور اولہ بیو کہ ناظر لک کوزی کونش برتو ندن
 واکلیا ولد علی کبی پادشاہ عالمنا حضرت تلو بنک جامع شریفینہ بقدر قدہ
 واکلوا ولور و ہم انک ان بان پیچہ و متوال اولان حسن و لطافتی نما
 ایندکدہ عقلہ دشت و بکر مسجرت کلور و اخر الامر بکی مسجرتنا سنہ اذن
 اولند قدہ ہم حفظ شہرتک مسلمانا نلسا کن اولان محله سنہ باسنہ اذن و
 لیکن ہوا یامدہ بو خصوصاً صلاہ و سعقیر یاز زیادہ برک دور نہرا کہ قرالمز
 صرد ہنی عموماً علی السویہ سوبہ ہون خصوصاً صلاہی سوبہ ہور و ہر ختلا ایدہ
 مسجرتنا جو الیسنہ اسطینولہ اولن کبی زدہ ہم مقبرہ کر وارہ بر لیکن تا بو
 طاشلی مسلح قیری شریف و انک دنیا وی عمری نک فنا سنی ذکر ایدر بار
 ایلہ مزین دکدر اما شاہرہ یا نکل اولان قادنلینز و انلرک اقریالی مسلمان
 ایلہ رقبستاندہ دف اولتورل زو کہ شرع شریفندہ منہور و بزرا طرا
 اولن دیار اسلامدی امام لرحا قروب کورضیہ دولت طرفدن ما ترون
 زان و صریمعتبر مسجودہ قریدن و بلخود اور زوہ دن ماہتجہ بر امام وار
 کرا نلرہ کند و مزون معاش یقین ایدہ و ب تریبہ ایلچہ ہون اولرہ مز انلردن
 تصلیح الی تکر ارا لردن قابیلولری امام اولیہ استعدا کسب ایدہ ہور
 لہا منکل کرای خان ایلہ جنک و دعوی ہا ہا منہ ملخیا ولر مز ہوا نتیجہ اول

وقتلده امام لرمز با کلمه اوله امشدر بز و بیضت سز کمز دن خصومت
 بیجه سنه لر میخ امشدر زبراک شهر ^{مستوفی} چاری نك طرفداری
 او قوب له قرالی کجه چارک اقراسندن ایدی اما چار دن چوق حقا
 وظلم کوروش اولدغندن خان ایله هر دو ستاقده اویلق استن ایدی
 اول ایلده بز و دیندارلار من بوق ستم و زجه نایکیش لرد و حق که ^ه لک اسلا
 کلن الجبل و عبری کسینه حبسه افقا اولوب انواع قهر و ظلم کوروش
 لغال المورده بز لده کفایت ایلده حاکم لور و اورد که انلی ما ^{ایده} تسبیحه
 اگر بینه سا اولیدی البته پادشاه ال عثمان حضرت لری کند و علماسندن بز
 بر قلیچ امام لکوند و وب بز و دیندی پاکلا و زره صبا قلابوب بز لری طرفی
 صدایته نر شاه ایلد راید بلر بز لری بوجا لنده ایکن نورا سلام بز لده قرا کلوا
 ایچون و کشف من سیر مسلمانلر نظرنده کفار کچی اولدغون لیچون بز و طعنه ایکنک
 بولس زور اکر اهل المراتب بز و سکینلر اولسه لایدی اول صورتده اولاد
 عربی و عثمانی لرد بیلدی بیلوب سائر علوه دینییه بی او کرانه بیلور اید بلر بز
 ساکن اولدغون قراللق بالاده مذکور اولدغی اوزره لکستان شهبه ده لیتور
 بیجا ده یار اسلامده بو اسم ایله مشهوره که بر قلیچ ولایتد تسبیحه اولنور
 اسم عامه قارا ایله تسبیحه اولنان بز لاله بولک ولایتده ملور و زک اندن کیم
 لکستان قرال لاسیا اولنور شهبه ایکی قرال لکده ایچن قرال وار و ^{نور} لک عطا

ماکنده آنی پادشاه اعظم اسلامه مائل و خیرخواه بیوردی و بزرگم
 انی جان و ولدن سو بورن بوسیدن او بزرگوارا که مزه رغبت ابله ^{کلیور}
 و حالدرکه بوسیدن آنی ساز و لایقده اول قدر بکنزل بل برجت له ^{مک}
 اولورکه هیسو آنی سو بورن زیرا که دین اعتبار ابله رعبه سنی فرق و امتنا ^ز
 امتز و حال بزرگم عصر لره چکدن ظلمدن سکره تمام امنیت ده هیم برضا ^{بقه}
 راحت ایله بورن کر لیه قرانی ابله دولت علیه نک ترد و معامله سی خنی با ^{رک}
 اولسه ایدی البته دین اسلام او رازده ظاهر و غالب اوله ایدی زیرا که
 مشاهده مزا و لشد که مشرکارت سا بریمه صبری ابتداء پک از اولوبده
 کبدنک اورانک اصاله سی نک جمله آراسنده پایدار اولدی او بله ابله
 ادرتبارک و تعالی نک حق دینی بیخه پایدار اولور که انک رسولی پرورنده ^{نه}
 وقت عمر سوریده اکثر خاق طریق حق کتوری بوندن عیان اولور که اعلاه
 کلمه اقداییمون انواع قولایق لر مستانده اولاکه هیم بر مکتب بولیمز و هر
 اوراده هیم بر دین بو قدر که انک سایر لری اوزرینه فضیل و رجحانی ظاهر ^{له}
 و بعضی مالک کفاره مسلمانلره کند و د پارلنده ساکن اولپه و قابله ارن
 و بریزلر بل بوراده هر رجحالی زه ستم و ظلم ابله بورلر کن بو عصر لره
 قنده اولان مرتبه ده دکدر و تناکه قرال زه و القیمزه کلور اولسه بزر
 عادتمز اوزره سلطنتویا ته بیز زیرا که زه هر قهیمز وقت حالجته

سپاهی عسکر اولوق اوزره خدمت عسکر به ده بولون بیز لیکن بزم عسکر کتیز
 ابری اولوب مخصوص منابط لریمین واردر آخری قتلره قوشون و لاله
 دعوی و جنگ اولدقده کجه بزه هم سفره کتیره امر اولغوش ایدی لیکن لاله
 لاله بزم عسکر بر صاع اقده هیچ ریفس تان اولمه رفق مر لاجت ایتد بیز
 بونلر سپاهیلری ال کتبله عسکر تدا ایدر لر بواجلدن بزلر شرفه بن ابله
 ممتاز اولدغی بزی نلر عسکر مقیمین ایدر بوشرط ابله کجناک اولوق
 تقدیرنده مقدار معلوم سواری جمع ایدر بزم سواریدن غیری عسکر
 اوورده بایز لر چونکه انلرک نظامنده صبر شخص خدمت عسکر به ده
 بولوق لازمدر شول ابلدن بزی هم سفره کوند رملر اتفاقا بزم
 قوالک بزه قدومنی کوردم اصال نك مشاهیر و اعیان لر اناک حضور
 کبریه رخصت بولوب شول ایتد بزم بکلر بزم هم حضورینه دعوت
 ایدوب جمله خلق حضورنده بزم دینیزی و دهامیزی مدح ایدوب شول
 دیدی کبر انلرک دین لرینی و کند لرینی سوه بوزم زیرا که انلرک دینلری
 و شریعت لری مخالف و پاک و در دپوب قوالک بوسونلری اعیان و لایته
 موافق کلیوب ارا لنده کفتکولر پیدا اولدی بزه مخصوص اولان بتارما
 سلطانیه ده اولن بتار لر بزم که انلر بزه خدمت عسکر به ده ایتد کتیز
 امتیاز و مرادنه کجا بیزن قوالک احسان ببولمش در و بولول کند و تیار
 لرینی

نه و بیه اوزده نصر فایده را با سه بزهر او بیه نصر فایده ریز و هر گز
 خدمت عسکر به ده بولنده است که سینه صرغوه و برکو و سنگ لطف دن ^{مفایده}
 بو- بیدن شهره ساکن اولوب بیماری اولیان دین قونداشلری
 صنعندن و یاد بکر کسب و کاردن نظام مذهبه مقدار مقدر و برکو
 و بر بیه بچیر لر در او بجه سلاطین که چه قدر که اکثر سی سختیان اینک
 بوستان آنک اذالش و ریخی آنک و عر به جیاق ابله کسب لنور
 لغارت ابله ایسه بزور کسب ایدن بو قدر مکر که قوی سر حد زنده اولنر ^{نک}
 بعض عر به چی ز قیومدن انواع نزله متاع لی مثلا قماش و بز و باغلق
 و چشکر و دیگر کتور و ب دیندا شلری نه و غیر بزه قویخت ایدر لر ^{نک}
 قیوم خزینه به صحیح شی و بر نزل و هر شهر ده بز طائفه مزاج ساکن اولور
 مخصوصه غله سی و ایدر کتور نوز که تا تاریخله سی دیورل تمام لغستانه
 تا تاریخله سی سختیا ایکی بو زیك نقشه بالغ اولور لر اکثر ایسی
 شهر ده ساکن اولور لر و بوزله مصفی فهم ایده میور لر و اسلامه بار ^{نک}
 نظر بیه قادر دکلر لر لیکن جوق واقع اولور که ج شریفه کتور اولور ^{نک}
 عر بیه بلن لر ابله صرا اولور لر و بیک حکایت ایدر ایدر که اکثر استنبوله
 هم کلور لر و با سله نیدن اکثری طایفه ممکنه بر کنده اکثری بولور ^{نک}
 خانه لر خدمت کار لنده کورده و بر نزه بولورده قدر و معنی بیلد کلرینده

نوار تمنع کلد بلر کچه انزلک غالی بک فقیر در لیکن ابوجه معبشتا
 مسیح ائمتک اولور و هرده طائفه ملامونیه بود ابله اصله فصاعله و اختلا
 انزلک اول ملاعبین بود اده پلک چو قدر ل اکثر خلقت ظن لری بود ک
 شهرده ساکن بزمتا تا اول می جنگ و دعوی ل و قتلر نده اسیر اولنان ل
 بقا یاسندن در د یوب کن بز نظمه کوره انرا و رده دن کلن تا ارک
 بقا یاسندن در لست اکلر نسلندن دکل لدر زیر اک انرا فی الواقع
 اسپر دن اولسه اید بلر چو قدر کافر اولور اید بلر و حال آنکه شمش
 قدر انزلک بنسند مسلمان اولدی قائلش لدر لخری و قتلرده مسلمان
 ابله واقع اولر چکنر اننا سنده کفتارا اولنان اسپر مسلمان ابله او رده
 باشقه اسپر ابله اولر معامله او زره که با به مستحق و با خود زنجیر ل
 و عشق و اغر عمل لره قوه کبری معامله ایتزلر بلکه مسلمان اسپر لری اکلند
 بز بطورده غم بر لره کوند رترب و او رده بز امعا من ابله استدی کسب و
 ابله قرانوب معبشت ایدر لرقال کند و سی انری او تیبور بل نلر قرالک
 والله سندن راضی بکلر ایدی که فی نه با به طمع کار و حویص و عه نه اوعا
 کند و سچکری خانون ایدی و قاتار لرم اندن چوق ز حنر کچک بلر
 او کتلرده حلق اچره سز عمل لره و کند و اشبا سنی اچره سز قیل ایتیه بیور
 ایدی اندن چو که نه عدالت سز کلن کورویب باشقه و حاله ولت هر چه
 مقوله

شکر لایله خلقی از ایدر اید بیلر قرال ایسه رعا پاسنی اندن حفظ و تحاش
 ایتیه قادر دکل ایدی زبک خلق ادا سننده قدر و اعتباری از ایدی حق
 قول ترویج ایتیه استنکند اصلا خلقا حسن اتمک قره اولنیه مأمور اید
 پس عجب دکلد که حیل کارل و عیبار لر عیلمدن قور تارویه قادر اولر
 ایسه بزم صد بن لر عز و سعادت غنیمه اولور ایدی آره بهابیت اند از بیج
 ماه اولن شوکت کور مالک عثمانیه پادشاهی لشک حاکمده اولسه لایله حاک
 رعبا و انقدر که عن قریب جمیع مالک روی زمین انک وقت تصرف ملوکانه
 داخل اوله زبک انجی خلفا عظاما پادنده اولن رونق دین و ملت و
 ملک و دولت جو سلطان ذی شوکت و پادشاه صلح عظیمک اوان
 سعادت افزاننده کبی اوله بیلور و لیسوی و قتلده انک سلاسی مالک کنار
 جوق و لشکری شهنشیر و بیج ایتدی لهستان بیوک و زنگین ملک در
 خصوسیا
 خبیبت ارغی دن کین اباد و فر اوانغی و ایدر او ایله ایسه ده فقر ایدر کلند
 خالی کلدر هویدر انواع حرامزاده ملک لایله التون و کوشی چیکو بکنند
 الیور اهل اسلام فقر اسی ایسه شریعت بویه ده خلق الدن حرام اولد
 اجددن کونلک رزقین زحمت و مشقت ایله کسب ایتیه مجبور اولد
 انلک مما شلوی و صفتدن بیرون حیف و باز قدر بوراده عمله لایله
 از غیبالو که سنه ملک حرام سنه هم کفایت ایتبور بزم دین قرنداشلر لرند

اولرنده كهفایت اسباب كورمبور جو حق لك نوالدینی كنجكندن كند و
 صنعتنه او كرا دبور لوشوبله كه هر بر وجهه معاش با یادن او جمله مبرات
 قابلور شهر زده انلك كو چك بوستانلای او لبور كه افواج سینیات و خفته
 اكیوبانی مسابنور لوشوبه جمله كند و عیالربنی تربیه و انعام ایده بور لوشوبه
 او براده نده بلور كیو مسافری بیوزده فواره لوشوبه رنده سینه عقیدل ایدار كیو ا
 بانچه لوشوبه واردر كه انلرده زیتور و نار و توت اغاچلری چچكلوب موسمه
 حساب سزوقا كه حاصل بورد اول بچاره لوشوبه قاریلری انلك لوشوبه نلوشوبه
 باقیبور لوشوبه بو یقین زده او رابه پادشاه اعظم حضرت لریك لوشوبه كند كند او
 مسلمانلك معاشینی بالمعالیه كورمه رعیت ببور و برفاچ تانارا اولرینه
 تشريفی ایتك كنده شهر لوشوبه كوزلی كنه واعیان دولتك اسرافات و نكلوشوبه
 نسبتله اكثر تانارا اولرینك اهلی بو قدر فقر و احتیاجده اولد و قلمی كورد
 حیرت و تعجبده دوشد و كی قمر س اولمشدر كویلرده تیار لوشوبه عمل نك اهالی
 لكشور لك كسبدر انلك معاشی شهر لوشوبه تانار لوشوبه نسبتله خیل بودره انلری او
 بولور خواصندن عدا بد و بیل نلره اید و كی هر بصدلت و خوارلیق تاد بیل بیدر
 تانار لوشوبه چنلر زده كی دعو بولره كلام شریف اوزره فصل و پر لوشوبه مباح
 مثلاً قور براق مساقون الموق و ما اشبهه ذلك ایشلرده و الا لفق سائر با
 كی قانوق حاكك انلده در لوشوبه انلك هر بری صالت برده قانوقی البور حقی

ان زنگین لرین ارتوغما و لقبورل و اوراده کند و دوشمزدن زو
 بولوق پیک کویچدر بوسیدن ان لرغیرانیه به تزویج ایدر لر علی الخصوص
 که دین اسلامده نصرتیه به تزویج ائتک حراه و کلده او بله قاری لر
 سبیل اکثر با ان لک لقبوری مسلمانده هم انتقال ائسدر تبرک و نیکستان
 دبارنده هر بر صوبک نسیجه بر لقبی وارد و نساک اورد و قاتار لر نده
 هر بولبله بر سماج ایدر و بولقبیلر ابله ان لر بریندن فرق و امتیاز اولنور
 وقتا که قرال اهر بله خنق حسابی نشد و قتری باز اولور اوسه اول وقت ا
 نلری
 بر اسم ائنده دفتره قید ایدر لر و نیز اکثر من قاده لسان عرب اوز
 با بالری نیک استماع اولور دلجه اادات نسبت زیاده سبیل اول مقوله
 لقبیل بله ملقب اولنور لر اما بعضی شمد به قدر قدری اورد و لو لقبی
 کند و لر نده صاحب اولور لر و بر قیچ کسسه لر قاده نلری نیک لقبورینه ملقب و
 لقتله
 لکن اسم اولجه مسلمانده اسلام اسم ایدر بله اولور لر هم بزورن چوق لقبیل
 المشرور و اهل طریقه هم ما پادشاه در همه عزت و تعظیم و پررل و آکانتیل
 سازم اولور کتلی قیصر القامه ادر هم سوینمن انقبابل و لقبش پادشاه لر کی
 دیر و بر یقین لرده بعضی اهراب فسادک تحریک بله پادشاه حضرت طریقه حفظنده
 نیک
 اعتنا اولمیش بعضی اولکلرینه هم و اکثر قیصا بنده کارنده قرال کند و سنی
 ایدوب دیدیکه عثممانده ما اکتلر بولک پادشاهی ابد الله و ولته و کتر بها
 رته

ببرد و مستعد مسلمانان قرالک بوجوانیدن بی نهایت محفوظ اولد بلر زیرا
 ابدی دیندا شریزه قوشو حرام اولن چنگه حاضر لفظه ابتدا را پیش ابد بلر
 قدیم الیه اذنه والقرنین دن خاق فور قدیمی بوعصه ده پادشاهک اسمند
 بجمله دشمنان قوی قوی زبکا که بر یوزنده هیچ بر سکراناک غاز بلر به قار سنو
 دوروز مشرقی و مغربده سلطان ره بک سردار لیک نام بر شان و نلند و
 نصر علی مشهور دور که هر بر سفر لرون غلبه و نصر تابه دور لرون ^{بصفت} والله یومید
 مز پشاه و هو القوی المیز آرا و برمان با غلبه لری قامه و ذکر اصولی مرکب و کوی
 کا خدا اوله مراد اول صورنده هم پادشاه عالمینا صک منافق جلیله سنی
 کا صوحه تعریف و بیان ابده مز ابد که انک التقات و لرح شاهان لری عنا
 و طلبا بعدن اریق پیش و حاصل و بر پور و رحمت بی پانندن بو حقیق لری هم
 حصص منقاد و بی عن قریب تعب و مشقتی و حوائجات راهبه سز ^{رضه}
 رسول الله صده بر یوزنون ملک ابدینی و پردی که قاناه حاج محبت و وار ^ز
 شانه کوندن بلن همه هم پور امداد و سعادت حضرت رسالت بنا هم ابله
 اوله با صل اولوب اولده جمیع اولن اقا صی عالمدن طوا یف مسلمینه
 قاید و هم اوله رقی امیر الحاج عربستانک شعوف و خطر ناک صحر الوند
 الوب کتسه که کرد زیرا که عربلر و رضار بلر اراق اولن کر و انلره همی ابد
 اندلری قتل و ما للرحمن تاراج و غضب ابده پور لرون الله تبارک و تعالی دن

رجاء بود که بالا تو قضا سفر اید و ب مقصود منی نائل اوله و نو حجرا سو
 استلتم و زوینه شریفه بوز سوره مبه اید و ب جمله مشتقلم و
 استرحت و زوی قبله و قد بر الله ولی نعمت افند من سلطان اعطاک سائ
 حاجتی و شرقدن مغربه قدر عبادی اول زوینه متدا ایلنه و انک صحتک
 باغ بر او زینه هر دم بهار عطا ایلنه و انک بالامسختاق و کلبی اول سلطان
 صاحب قندارک هر چه عنایت ملوکانه لرینه مظهر ایلنه کاشکه الله و
 الوجود سبب المرسلین و خاتم الرسالک شفا عتبله بو عبد العجزک دهالز
 لجابت پییره یعنی بوقلبتی که بیوندن اوتنه ده کال ممنونیت ایلنه اول ولی
 نعمتی ختمده انک عرشینه دعاه طاجرانه لریقی ایصال ایده جکدر زبرک
 افند بلره بنده لرنک پالنه کوکلدن اولن ادعیه مخلصانه لرندن محبوب

شخی بوقدره برلر